

سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی شهرستان گمیشان

علیرضا خواجه شاهکوهی* - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران
عبدالحمید نظری - استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، واحد گنبد کاووس، ایران
زهره ستاری - دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه پیام نور، واحد گنبد کاووس، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۶/۲۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۵/۱۷

چکیده

کیفیت زندگی می‌تواند متأثر از عوامل و مؤلفه‌های زیادی باشد که برخی از این عوامل مربوط به پایگاه اجتماعی - اقتصادی روستاییان (نظیر سطح تحصیلات، درآمد و...)، برخی مربوط به دسترسی به خدمات و زیرساخت‌های روستایی (نظیر راه، حمل و نقل عمومی، خانه بهداشت، درمانگاه و...) و برخی دیگر نیز مربوط به ویژگی‌های شخصی و فردی افراد (نظیر سن، جنس، وضعیت تأهل و...) می‌باشد. پژوهش حاضر با هدف سنجش عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان در شهرستان گمیشان انجام شده است که بدین منظور از روش توصیفی - تحلیلی و پیمایش میدانی استفاده شده است. جامعه آماری این پژوهش را سرپرستان خانوارها در روستاهای شهرستان گمیشان تشکیل می‌دهند که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و روش تعیین حجم نمونه کوکران تعداد ۲۵۲ نفر سرپرست خانوار انتخاب و پرسش‌نامه به صورت تصادفی ساده بین آنها توزیع شده است. داده‌های جمع‌آوری شده از طریق نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند. از آزمون آماری رگرسیون چندمتغیره و ضریب همبستگی اسپیرمن جهت سنجش میزان تأثیرگذاری عوامل مذکور بر کیفیت زندگی روستاییان استفاده شده است که یافته‌های به دست آمده نشان‌دهنده تأثیرگذاری تا سطح ۹۹ درصد در بخش مؤلفه‌های پایگاه اقتصادی - اجتماعی، ۹۵ درصد خدمات و زیرساخت‌های روستایی و تأثیرگذاری پایین وضعیت اجتماعی بر کیفیت زندگی روستاییان است.

واژه‌گان کلیدی: کیفیت زندگی، پایگاه اجتماعی - اقتصادی، روستاییان، شهرستان گمیشان.

۱. مقدمه

کیفیت زندگی، مفهومی پیچیده و چند بعدی است که تحت تأثیر مؤلفه‌هایی چون زمان و مکان، ارزش‌های فردی و اجتماعی قرار دارد و از این رو معانی گوناگونی برای افراد و گروه‌های مختلف بر آن مترتب است. برخی آن را به عنوان قابلیت زیست‌پذیری یک ناحیه، برخی دیگر به عنوان اندازه‌ای برای میزان جذابیت و برخی به عنوان رفاه عمومی، بهزیستی اجتماعی، شادکامی، رضایت‌مندی و مواردی از این دست تعبیر کرده‌اند (Epley & Menon:2008). با این وجود، هنوز تعریف قابل قبول جهانی برای این مفهوم صورت نگرفته است.

لیو^۱ در سال ۱۹۸۳ کیفیت زندگی را «عنوانی ج‌آدید برای مفهوم قدیمی بهزیستی مادی و روانی مردم در محیط زندگی خود» توصیف کرده است. رافائل و همکارانش (Repheal, 1996: 39) کیفیت زندگی را حدی که شخص از امکانات مهم زندگی اش لذت می برد، تعریف می کنند. در حالی که گروه RIVM مدعی است که کیفیت زندگی عبارت است از مسائل عینی همراه با ادراکات شخص در مورد سلامت، محیط زندگی، کار، خانواده و... تعیین شده است. کیفیت زندگی مردم چه در شهرها و چه در روستاها به عوامل بسیاری از جمله فراهم بودن مشاغل مناسب، دسترسی به خدمات ضروری از جمله: آموزشی، بهداشت، ارتباطات و یک محیط طبیعی سالم، ویژگی‌های فردی و شخصی افراد نظیر: سن، جنس و یا میزان تحصیلات و... وابسته است. مردم شهر نیز مانند مردم روستا به یک درجه به این نیازها وابسته هستند، اما چالش‌های آن‌ها برای زندگی بهتر متفاوت از نواحی روستایی است. تعدادی از این چالش‌ها مرتبط با مسائل و جریان‌های اصلی اقتصادی است در حالیکه بقیه موارد مرتبط با چهارچوب نهادی و سازمانی مناطق روستایی است. ارتباطات و مناسبات این چالش‌ها، ویژگی‌های پیچیده‌ای دارند و دائماً تغییر می‌کنند و اغلب قابل درک نیستند. مقیاس کوچک روستاها، تراکم پایین، عدم زیرساخت‌های مناسب، اجرای سیاست‌های ضروری را برای بالا بردن کیفیت زندگی سکونت‌گاه‌های روستایی بسیار سخت و پرهزینه کرده است (Bukanya,2001: 24).

مقاله حاضر با هدف تحلیل سنجش عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان و بر اساس یافته‌ها و نتایج یک بررسی میدانی در روستاهای شهرستان گمیشان تهیه شده است. روش به کار رفته در این پژوهش، روش توصیفی- تحلیلی و پیمایش میدانی می‌باشد که از نرم افزار تحلیل آماری SPSS برای ارزیابی و تحلیل داده‌های جمع آوری شده حاصل از پرسش‌نامه استفاده شده است. در واقع این تحقیق در پی یافتن پاسخ به این سؤال است که کیفیت زندگی روستاییان تحت تأثیر چه عواملی است؟

۲. مروری بر ادبیات موضوع

۲-۱. پیشینه تحقیق

در زمینه کیفیت زندگی تحقیقات گسترده‌ای در سطح جهان و ایران انجام شده است که عمده‌ی آن‌ها در حوزه‌ی پزشکی بوده و از دید جغرافیایی بدان کمتر پرداخته شده است. البته تعدادی از

1. Liu

تحقیقات این حوزه نیز توسط جغرافی دانان و رشته‌های مرتبط انجام گرفته است که بیشتر آن‌ها بر روی محیط‌های شهری تمرکز داشته‌اند. از جمله تحقیقات انجام گرفته در حوزه جغرافیای روستایی در زمینه کیفیت زندگی می‌توان به تحقیقات زیر اشاره نمود:

رضوانی و منصوریان (۱۳۸۷) در مقاله‌ای با عنوان سنجش کیفیت زندگی: بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه‌ی مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، به ارائه‌ی مدلی برای ارزیابی کیفیت زندگی در نواحی روستایی دست زده‌اند. از نکات قابل ذکر در مدل پیشنهادی این است که نیازها و ارجحیت‌های آن‌ها تا حدود زیادی تابع ارزش‌ها و هنجارهایی است که انسان‌ها از محیط و هر جامعه‌ی خاص دریافت می‌کنند؛ بنابراین، در مدل پیشنهادی، کیفیت زندگی در حکم یک سازه‌ی چندبعدی برآمده از ارزشیابی نیازهای گوناگون در نظر گرفته شده و همچنین، فرض بر این بوده است که هر نیاز تأثیری متفاوت بر کیفیت کلی زندگی دارد؛ یعنی، هر نیاز دارای سهم نسبی در کیفیت زندگی است که به‌عنوان وزن سهم در کیفیت کلی زندگی دارای اهمیت است.

قالیباف و همکاران (۱۳۸۸) در مقاله‌ای تحت عنوان سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و اثرات آن بر امنیت مناطق مرزی مطالعه موردی: بخش نوسود استان کرمانشاه به بررسی موضوع مورد اشاره پرداخته‌اند. نتایج تحقیق نشان می‌دهد به‌طور کلی ساکنین مناطق مرزی بخش نوسود در استان کرمانشاه با توجه به این‌که در مناطق حاشیه‌ای یعنی مرزها استقرار یافته‌اند از شاخص‌های منتخب و مرتبط با کیفیت زندگی رضایت چندانی ندارند. مولودی (۱۳۸۸) با هدف سنجش کیفیت محیط شهری در شهرهای جدید و با انگیزه‌ی ارائه‌ی یک الگو به منظور ارزیابی کیفیت محیط و شناخت مؤلفه‌های مؤثر بر آن، در شهر هشتگرد به مطالعه پرداخته‌است. در این تحقیق وی با استفاده از روش تحلیل عاملی و به کارگیری یک مدل تجربی سلسله‌مراتبی، به این نتیجه رسیده است که میزان رضایت ساکنین از کیفیت محیط شهری شهر جدید هشتگرد در سطح پایینی قرار دارد. قرنجیک (۱۳۸۹) در پایان‌نامه خود با عنوان سنجش کیفیت زندگی در نواحی روستایی با رویکرد ذهنی نشان داده است که بالاترین میزان رضایت از کیفیت زندگی در قلمروهای تعامل و همبستگی اجتماعی و کیفیت امنیت بوده و کمترین میزان آن نیز در قلمروهای اشتغال و درآمد و گذران اوقات فراغت پایین تر از میانگین حاصل شده است.

بوکنیا^۱ و همکاران (۲۰۰۳ و ۲۰۰۲) در تحقیقاتی تحت عنوان تحلیل بر کیفیت زندگی و توسعه‌ی روستایی: شواهدی از شرق ویرجینیا و تحلیل کیفیت زندگی روستایی و سلامتی: یک رویکرد فضایی، به این نتایج رسید که سلسله مراتبی از متغیرهای اجتماعی، اقتصادی و سیاسی (حکومتی) در رضایت از کیفیت زندگی مؤثر هستند و نتایج تجربی با پیش‌بینی‌کننده‌های تئوری هم‌خوانی دارد و نشان می‌دهد که ارتباط معناداری میان رضایت از کیفیت زندگی و توسعه‌ی روستایی وجود دارد.

لین‌شارکی^۲ (۲۰۰۹) با بررسی نواحی روستایی ایالت ایندیانا به بررسی و تجزیه و تحلیل مزایا و معایب دوازده نوع عملکرد در زمینه‌ی سرمایه‌گذاری در حمل و نقل روستایی پرداخته است. آوه و کوک^۳

1. Bukenya
2. Lin Sharky
3. Auh & Cook

(۲۰۰۹) در پژوهشی با عنوان کیفیت زندگی اجتماعی در بین ساکنان نواحی روستایی: یک مدل یکپارچه به بررسی رابطه‌ی بین رضایت از کیفیت مسکن، پیوستگی اجتماعی و رضایت اجتماعی و مکانیزم‌های پیچیده‌ی پیش‌بینی رضایت اجتماعی در بین ساکنان نواحی روستایی پرداخت. نتایج این مطالعه نشان‌دهنده نقش مؤثر پیوستگی اجتماعی و رضایت از مسکن در پیش‌بینی رضایت اجتماعی است. همچنین سرمایه‌ی اجتماعی به طور مستقیم بر روی پیوستگی و رضایت اجتماعی و به‌طور غیر مستقیم بر روی رضایت از مسکن تأثیرگذار است.

کیفیت زندگی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های بهزیستی و رفاه اجتماعی، از دستاوردها و ستانده‌های مهم توسعه محسوب می‌شود. سابقه این مفهوم نیز به واکنش‌هایی بر می‌گردد که مخالف رشد اقتصادی بودند (اونق، ۱۳۸۴: ۲). شناخت، اندازه‌گیری و بهبود کیفیت زندگی از اهداف عمده‌ی محققان، برنامه‌ریزان و دولت‌ها در چند دهه‌ی اخیر بوده است. این عرصه‌ی علمی و تحقیقاتی مورد توجه تعداد زیادی از رشته‌ها از جمله: جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد، علوم محیطی، جغرافیا، پزشکی و... است. در واقع، می‌توان گفت که کیفیت زندگی چه در شهر و چه در روستا تحت تأثیر عوامل مختلفی بوده است که هر یک از رشته‌های علوم مختلف از نقطه نظر خاص خود به مطالعه این عوامل پرداخته‌اند.

۲-۲. مبانی نظری

کیفیت زندگی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین شاخص‌های بهزیستی و رفاه اجتماعی، از دستاوردها و ستانده‌های مهم توسعه محسوب می‌شود. سابقه‌ی این مفهوم نیز به واکنش‌هایی بر می‌گردد که مخالف رشد اقتصادی بودند (اونق، ۱۳۸۴: ۲).

شناخت، اندازه‌گیری و بهبود کیفیت زندگی از اهداف عمده محققان، برنامه‌ریزان و دولت‌ها در چند دهه‌ی اخیر بوده است. این عرصه علمی و تحقیقاتی مورد توجه تعداد زیادی از رشته‌ها از جمله: جامعه‌شناسی، روان‌شناسی، اقتصاد، علوم محیطی، جغرافیا، پزشکی و... است. در واقع، می‌توان گفت که کیفیت زندگی چه در شهر و چه در روستا تحت تأثیر عوامل مختلفی بوده است که هر یک از رشته‌های علوم مختلف از نقطه نظر خاص خود به مطالعه این عوامل پرداخته‌اند.

گروه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی (۱۹۹۵) نیز کیفیت زندگی را به‌عنوان ادراک افراد از موقعیت شان در زندگی در متن نظام‌های فرهنگی و ارزشی که در آن زندگی می‌کنند و در رابطه با اهداف، انتظارات، استانداردها و علایق شان تعریف می‌کند. به بیان دیگر رضایت از زندگی به‌عنوان مؤلفه اصلی کیفیت زندگی مورد تأکید قرار می‌گیرد (نجات و دیگران، ۱۳۸۵: ۲).

به هر جهت، کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی، نسبی، متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که ابعاد عینی و بیرونی، ذهنی و درونی را دربرمی‌گیرد. اصطلاح کیفیت زندگی به‌طور کلی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند، مثل آلودگی و کیفیت مسکن و همچنین به برخی صفات و ویژگی‌های خود مردم مانند سلامت و دسترسی اشاره دارد (Pacione, 2003: 1930).

به‌طور کلی به علت نبود یک چارچوب دقیق و منطقی در جهت سنجش و ارزیابی شرایط و وضعیت رفاهی یا کیفیت زندگی در نقاط روستایی، مؤسسه تحقیقات توسعه اجتماعی ملل متحد اقدام به

تعریف مقیاس‌هایی در سطح جهانی برای سنجش کیفیت زندگی نموده است که عبارتند از: بهداشت، تغذیه، محیط طبیعی، اوقات فراغت، امنیت، آموزش و درآمد (William, 1998: 917)، در همین راستا با توجه به محل قرارگیری سکونتگاه‌های روستایی انتظارات و نگرش‌های ساکنین از شاخص‌های کیفیت زندگی متفاوت است.

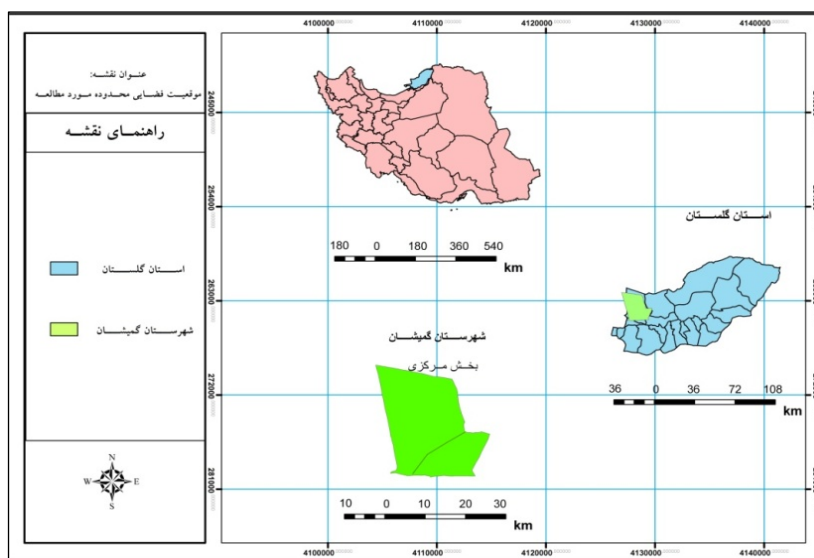
مطالعات صورت گرفته در زمینه‌ی تأثیر عوامل مختلف بر کیفیت زندگی روستاییان بیشتر به صورت تک بعدی دنبال شده است. به عنوان مثال، برخی از محققان مراحل درک میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی روستاییان را بر اساس دیدگاه ادراکی توصیف کرده اند. بدین ترتیب که یک فرد (مرد/زن) با توجه به یک مجموعه از نیازها و آرزوهایی که دارد، شرایط فعلی سکونت‌اش را ارزیابی می‌کند. اما این تمام واقعیت نیست و کیفیت زندگی متأثر از نیازها و آرمان‌های احساس شده از طرف یک فرد، مجموعه‌ای از تمام ویژگی‌های فردی (همچون طبقه اجتماعی، مرحله زندگی، درآمد و...) و معیارهای فرهنگی تأثیرگذار بر روی فرد می‌باشد (حاجی نژاد و همکاران، ۱۳۸۹: ۷۲).

۳. روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نظر ماهیت و هدف، کاربردی - توسعه‌ای و از لحاظ روش انجام تحقیق پیمایشی می‌باشد. در انجام این پژوهش ابتدا مطالعات سازمان‌یافته به صورت کتابخانه‌ای و سپس بازدید مقدماتی و مطالعه میدانی آن با استفاده از ابزارهای تحقیق (مصاحبه و پرسش‌نامه) صورت گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه در این پژوهش، سرپرستان خانوارهای روستاهای شهرستان گمیشان هستند که با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری ساده و با استفاده از فرمول منطقی کوکران تعداد ۲۵۲ نفر به عنوان نمونه، انتخاب و پرسش‌نامه به صورت تصادفی ساده بین آن‌ها توزیع شده است. پایایی پرسش‌نامه نیز از طریق آلفای کرونباخ به دست آمده است که میزان پایایی بدست آمده سطح اطمینان ۸۵ درصد را نشان می‌دهد. همچنین تجزیه و تحلیل اطلاعات جمع‌آوری شده با استفاده از روش‌های آماری صورت گرفته است. در تحلیل‌های کمی از نرم افزار SPSS و آزمون‌های پارامتریک و ناپارامتریک استفاده شده است.

۴. محدوده مورد مطالعه

محدوده‌ی مورد مطالعه در این پژوهش، روستاهای شهرستان گمیشان می‌باشند که در استان گلستان در شمال شرقی ایران واقع شده است. این شهرستان دارای دو بخش مرکزی و گلدشت و همچنین ۳۲ روستا می‌باشد که از نظر اقتصادی بیشتر وابسته به بخش دامداری و کشاورزی هستند. طبق اطلاعات مرکز آمار، جمعیت این شهرستان در سال ۱۳۹۰ برابر با ۶۱۰۰۰ نفر بوده است که از نظر قومی بیش از ۹۰ درصد آن‌ها ترکمن هستند.

شکل ۱. موقعیت فضایی شهرستان گیشان در استان گلستان و ایران

۵. یافته‌ها

عوامل و مؤلفه‌های زیادی در رضایت‌مندی از کیفیت زندگی و به‌طور کلی کیفیت زندگی روستاییان مؤثر است. از جمله می‌توان به عوامل اقتصادی، اجتماعی، دسترسی به خدمات و زیرساخت‌های روستایی، وضعیت مسکن و در نهایت ویژگی‌های شخصی و فردی افراد نظیر سن، جنس و وضعیت تأهل اشاره کرد که به منظور رابطه بین هریک از عوامل و مؤلفه‌های فوق و میزان تأثیرگذاری در کیفیت زندگی روستاییان از آزمون‌های رگرسیون چندمتغیره، ضریب همبستگی اسپیرمن و پیرسون استفاده شده است. در جدول زیر به طور مشروح عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان ذکر شده است.

جدول ۱. عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان

عوامل و مؤلفه‌های تأثیرگذار		
وضعیت اجتماعی	خدمات و زیرساخت‌های روستایی	پایگاه اقتصادی- اجتماعی
<ul style="list-style-type: none"> - تعلق و همبستگی اجتماعی - اوقات فراغت - امنیت - سلامت و بهداشت - آموزش 	<ul style="list-style-type: none"> - راه ارتباطی روستا - وجود وسایل حمل و نقل - کیفیت آب آشامیدنی روستا - جایگاه توزیع مواد سوختی - خدمات مال و اعتباری - دفع فاضلاب - شبکه ی برق روستا - شبکه گازرسانی روستا - تلفن و مخابرات روستا - مراکز خرید روزانه - پست بانک - خانه بهداشت - درمانگاه، دبیرستان، اینترنت و ... 	<ul style="list-style-type: none"> - شغل - درآمد - بعد خانوار - بار تکفل - وضعیت مسکن - تحصیلات

منبع: نگارندگان، ۱۳۹۲

۵-۱. پایگاه اقتصادی و اجتماعی

جهت بررسی میزان تأثیرگذاری مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی بر کیفیت زندگی روستاییان از آزمون رگرسیون چندمتغیره استفاده شده است. مؤلفه‌های به کار رفته در این زمینه عبارت‌اند از: سطح تحصیلات، بار تکفل، تعداد افراد شاغل خانواده، میزان درآمد و وضعیت مسکن. در اینجا در پی بررسی تأثیر مؤلفه‌های مذکور بر میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی روستاییان هستیم.

جدول ۲. آزمون رگرسیون چند متغیره جهت سنجش رابطه بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی روستاییان و میزان رضایتمندی از کیفیت زندگی

متغیر مستقل	B	STD.B	BETA	T	SIG
سطح تحصیلات	-۰.۰۳۱	۰.۰۲۶	-۰.۰۶۵	۱.۱۸۳	۰.۲۳۸NS
بار تکفل	۰.۰۲۰	۰.۰۲۶	۰.۰۵۷	۰.۷۶۷	۰.۴۴۴NS
تعداد افراد شاغل خانواده	-۰.۰۹۱	۰.۰۵۴	-۰.۱۲۶	۱.۶۹۰	۰.۰۲۲**
میزان درآمد	-۶.۸۳۴	۰.۰۰۰	-۰.۵۰۱	-۹.۰۷۲	۰.۰۰۰**
وضعیت مسکن	-۴.۵۴۶	۰.۰۸۹	-۰.۱۰۲	-	۰.۰۰۰**

** معناداری ۱ درصد

NS. عدم معناداری

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲

جدول (۲) نشان دهنده رابطه معنادار تا سطح ۱ درصد (ضریب اطمینان ۹۹ درصد) بین مؤلفه‌های تعداد افراد شاغل خانواده و میزان درآمد با میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی در روستاهای مورد مطالعه می‌باشد. در واقع با افزایش میزان درآمد و افزایش تعداد افراد شاغل خانواده بر میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی افزوده می‌شود و با کاهش آن‌ها، میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی نیز کاهش پیدا خواهد نمود. همچنین اطلاعات مندرج در جدول مذکور نشان دهنده عدم رابطه معنادار بین مؤلفه‌های سطح تحصیلات و بار تکفل با میزان رضایت‌مندی از کیفیت زندگی می‌باشد. در واقع با افزایش سطح تحصیلات و بار تکفل، رضایت‌مندی از کیفیت زندگی کمتر خواهد شد. بدین صورت که با افزایش سطح تحصیلات، میزان انتظارات روستاییان از زندگی بالاتر خواهد بود و در نتیجه مانند سایر روستاییان با برآورده شدن حداقل نیازها، قانع نخواهند بود. در مورد مؤلفه بار تکفل نیز باید اذعان نمود که هرچه بار تکفل بیشتر باشد تأمین مایحتاج و هزینه‌های زندگی نیز دشوارتر و رضایت‌مندی از کیفیت زندگی نیز پایین‌تر خواهد بود. ستون B در این جدول به عنوان ضریب به منظور پیش‌بینی مقدار متغیر وابسته در معادله رگرسیون مورد استفاده قرار می‌گیرد و در ستون T هر یک از ضرایب رگرسیون نیز محاسبه شده و سطح معناداری آن‌ها در آخرین ستون (sig) نشان داده شده است.

۵-۲. خدمات و زیرساخت‌های روستایی

جهت بررسی میزان تأثیرگذاری خدمات و زیرساخت‌های روستایی، از ۱۰ مؤلفه در زمینه زیرساخت‌ها و هشت مؤلفه در زمینه خدمات روستایی و از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. اطلاعات مندرج در جدول (۳) نشان دهنده رابطه معنادار برای نیمی از مؤلفه‌های مربوط به زیرساخت‌های روستایی است. بدین معنا که برای مؤلفه‌های راه ارتباطی روستا، کیفیت آب آشامیدنی، شبکه برق

روستا، شبکه گاز و تلفن و مخابرات روستایی رابطه معنادار تا سطح یک درصد (ضریب اطمینان ۹۹ درصد) حاصل شده است که ضرایب همبستگی به دست آمده نشان دهنده رابطه مثبت می باشد. در واقع می توان بدین گونه مطرح کرد که هریک از زیرساخت های مذکور تأثیر بسیار زیادی بر کیفیت زندگی روستاییان داشته است.

جدول ۳. ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی رابطه بین دسترسی به زیرساخت های روستایی و رضایتمندی از کیفیت زندگی

مؤلفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری SIG
راه ارتباطی روستا	۲۵۲	۰.۵۸۶	۰.۰۰۰**
وجود وسایل حمل و نقل	۲۵۲	۰.۰۷۸	۰.۰۰۴**
فاصله ی برای دسترسی به شهر	۲۵۲	-۰.۵۴۲	۰.۰۹۸ NS
کیفیت آب آشامیدنی روستا	۲۵۲	۰.۱۹۱	۰.۰۰۲**
جایگاه توزیع مواد سوختی	۲۵۲	-۰.۱۱۱	۰.۱۳۲ NS
خدمات مالی و اعتباری (بانک، و ...)	۲۵۲	۰.۰۲۲	۰.۷۲۲ NS
دفع فاضلاب	۲۵۲	۰.۰۱۸	۰.۷۷۴ NS
شبکه ی برق روستا	۲۵۲	۰.۰۱۹	۰.۰۰۳**
شبکه گازرسانی روستا	۲۵۲	۰.۵۲۲	۰.۰۰۵**
تلفن و مخابرات روستا	۲۵۲	۰.۱۸۲	۰.۰۰۴**

** معناداری ۱ درصد

NS. عدم معناداری

منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۲

در رابطه با سایر زیرساخت ها (نظیر: فاصله زمانی مناسب تا شهر، جایگاه توزیع مواد سوختی، خدمات مالی و اعتباری و دفع فاضلاب روستایی) تأثیرگذاری بسیار کمی مشاهده می شود به گونه ای که برای مؤلفه های مذکور عدم رابطه معنادار به دست آمده است. در نهایت می توان گفت، رابطه نسبتاً زیادی بین زیرساخت های روستایی و کیفیت زندگی روستاییان وجود دارد. در واقع زیرساخت های روستایی تا حد زیادی بر کیفیت زندگی روستاییان تأثیرگذار بوده است. همچنین اطلاعات ارائه شده در جدول (۴) نشان دهنده ضریب همبستگی مثبت و معنادار برای نیمی از مؤلفه های مربوط به خدمات روستایی است که ضریب معناداری یک درصد (ضریب اطمینان ۹۹ درصد) به دست آمده خود گویای این مطلب است. در واقع خدماتی نظیر مراکز خرید روزانه، خانه بهداشت، درمانگاه و دبیرستان تا حد بسیار زیادی بر کیفیت زندگی روستاییان مؤثر بوده است. بدین گونه که در صورت وجود یا عدم وجود هریک از خدمات مذکور، کیفیت زندگی روستاییان نیز افزایش و کاهش پیدا خواهد کرد. بالعکس، برخی خدمات نظیر پست بانک، شرکت تعاونی، پاسگاه انتظامی و اینترنت تأثیرگذاری بسیار کمی بر روی کیفیت زندگی روستاییان شهرستان گمیشان داشته اند. به گونه ای که ضریب به دست آمده عدم معناداری را نشان می دهد. در نهایت باید اذعان نمود که خدمات و زیرساخت های روستایی تا حد بسیار زیادی توانسته است کیفیت زندگی در روستاهای شهرستان گمیشان را تحت تأثیر قرار دهد. در واقع وجود یا عدم وجود خدمات و زیرساخت های روستایی باعث افزایش یا کاهش کیفیت زندگی در شهرستان مذکور شده است.

جدول ۴. ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی رابطه بین دسترسی به خدمات روستایی و رضایت‌مندی از کیفیت زندگی

مؤلفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری SIG
مراکز خرید روزانه	۲۵۲	۰.۴۱۵	۰.۰۰۰ **
پست بانک	۲۵۲	۰.۰۰۸	۰.۰۹۸ NS
خانه بهداشت	۲۵۲	۰.۸۲۷	۰.۰۰۰ **
درمانگاه	۲۵۲	۰.۶۱۷	۰.۰۰۱ **
دبیرستان	۲۵۲	۰.۴۹۳	۰.۰۰۹ *
شرکت تعاونی	۲۵۲	۰.۰۱۲	۰.۳۲۱ NS
پاسگاه انتظامی	۲۵۲	-۰.۰۱۱	۰.۴۱۲ NS
اینترنت	۲۵۲	۰.۱۲۸	۰.۱۷۲ NS

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲. NS. عدم معناداری ** معناداری ۱ درصد * معناداری ۵ درصد

۵-۳. وضعیت اجتماعی روستاییان

یکی دیگر از عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان، وضعیت اجتماعی روستاییان است که شامل مواردی از جمله: تعلق و همبستگی اجتماعی، امنیت اجتماعی، سرمایه اجتماعی، سلامت و بهداشت و کیفیت آموزش در سطح روستاها می‌باشد. عوامل مذکور به نوبه خود کیفیت زندگی در روستاها را تحت تأثیر فزاینده قرار می‌دهند. در ادامه به بررسی رابطه بین میزان تعلق و همبستگی اجتماعی روستاییان، امنیت در روستا، اوقات فراغت و کیفیت زندگی روستاییان پرداخته می‌شود که بدین منظور از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده می‌شود.

اطلاعات ارائه شده در جدول (۵) نشان دهنده ارتباط معنادار تا سطح یک درصد (با ضریب اطمینان ۹۹ درصد) برای نیمی از مؤلفه‌ها می‌باشد. در واقع در رابطه با مؤلفه‌های علاقه و دل‌بستگی و تعلق به زندگی در روستای محل سکونت، تمایل به زندگی در یکی از شهرهای همین منطقه، وجود فرصت‌های پیشرفت در این روستا، امکان پیشرفت بهتر در سایر روستاها، ایجاد حس دلتنگی در صورت دوری از روستا و داشتن رابطه خوب با بستگان و همسایگان از یک سو و کیفیت زندگی روستاییان از سوی دیگر رابطه بسیار زیادی وجود دارد. بدین گونه که با افزایش میزان رضایت‌مندی از مؤلفه‌های مذکور، رضایت‌مندی از کیفیت زندگی نیز بیشتر خواهد شد.

جدول ۵. ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی رابطه بین تعلق و همبستگی اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان

مؤلفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری SIG
علاقه و دل‌بستگی و تعلق به زندگی در این روستا	۲۵۲	۰.۵۸۶	۰.۰۰۰**
تمایل به زندگی در روستایی دیگر در همین منطقه	۲۵۲	-۰.۰۷۸	۰.۲۱۵NS
تمایل به زندگی در یکی از شهرهای همین منطقه	۲۵۲	-۰.۵۴۲	۰.۰۰۰**
وجود فرصت‌های پیشرفت در این روستا	۲۵۲	۰.۱۹۱	۰.۰۰۲**
امکان پیشرفت بهتر در سایر روستاها	۲۵۲	۰.۱۱۱	۰.۰۰۷**
امکان پیشرفت بهتر در شهرهای همین منطقه	۲۵۲	۰.۰۲۲	۰.۷۲۲NS
کیفیت زندگی در روستاهای دیگر منطقه	۲۵۲	۰.۰۱۸	۰.۷۷۴NS
کیفیت زندگی در شهرهای مناطق دیگر	۲۵۲	-۰.۰۱۹	۰.۷۶۴NS
ایجاد حس دل‌تنگی در صورت دوری از روستا	۲۵۲	۰.۵۲۲	۰.۰۰۰**
داشتن رابطه خوب با بستگان و همسایگان	۲۵۲	۰.۱۸۲	۰.۰۰۴**

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲. NS. عدم معناداری ** معناداری ۱ درصد * معناداری ۵ درصد

جهت بررسی رابطه بین امنیت در روستا و کیفیت زندگی روستاییان از پنج مؤلفه در این زمینه استفاده شده است. جدول (۶) نشان دهنده رابطه معنادار تا سطح پنج درصد (با ضریب اطمینان ۹۵ درصد) بین مؤلفه‌های مربوط به امنیت در روستا و کیفیت زندگی روستاییان است. در واقع می‌توان بدین صورت بیان کرد که امنیت در روستا تا حد زیادی توانسته است بر روی کیفیت زندگی روستاییان مؤثر واقع شود.

جدول ۶. ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی رابطه بین امنیت اجتماعی و کیفیت زندگی روستاییان

مؤلفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری SIG
اتحاد و انسجام میان ساکنین	۲۵۲	۰.۴۱۳	۰.۰۰۹*
امنیت عمومی روستا (فقدان مزاحمت، دزدی)	۲۵۲	۰.۹۰۱	۰.۰۰۰**
دسترسی به پاسگاه پلیس در مواقع ضروری	۲۵۲	۰.۲۰۹	۰.۰۰۸*
روشنایی معابر روستا در شب	۲۵۲	۰.۲۱۱	۰.۰۰۹*
امنیت زنان و کودکان در روستا	۲۵۲	۰.۴۷۴	۰.۰۰۷*

منبع: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۲. NS. عدم معناداری ** معناداری ۱ درصد * معناداری ۵ درصد

همانطور که مشاهده می‌شود برای مؤلفه‌های اتحاد و انسجام میان ساکنین، دسترسی به پاسگاه، روشنایی معابر در شب و امنیت کودکان و زنان در روستا ضریب معناداری تا سطح پنج درصد حاصل شده است. بنابراین، می‌توان با ۹۵ درصد اطمینان اظهار کرد که امنیت در روستا توانسته است کیفیت زندگی را تحت تأثیر قرار دهد. در گام بعدی به بررسی رابطه بین کیفیت آموزش و میزان تأثیرگذاری آن بر کیفیت زندگی روستاییان پرداخته می‌شود که بدین‌منظور از پنج مؤلفه استفاده شده است. یافته‌های به‌دست آمده در این زمینه نشان‌دهنده رابطه معنادار در سطح پایین می‌باشد. به‌گونه‌ای که

برای تعداد کمی از مؤلفه‌های مربوط به آموزش سطح معناداری پنج درصد و برای بیش از نیمی از آن‌ها عدم معناداری حاصل شده است.

جدول ۷. ضریب همبستگی اسپیرمن جهت بررسی رابطه بین کیفیت آموزش و کیفیت زندگی روستاییان

مؤلفه	تعداد نمونه	ضریب اسپیرمن	ضریب معناداری SIG
نوساز بودن و کیفیت ساختمان مدارس	۲۵۲	۰.۴۷۹	۰.۱۲۷ NS
دسترسی دانش آموزان به مدرسه (فاصله)	۲۵۲	۰.۵۰۳	۰.۰۰۹*
استفاده از معلمان خوب و با تجربه	۲۵۲	۰.۳۱۲	۰.۰۹۴ NS
وجود کتابخانه و آزمایشگاه در مدارس	۲۵۲	۰.۳۱۰	۰.۰۰۷*
وسایل گرمایشی و سرمایشی مدارس	۲۵۲	۰.۵۱۲	۰.۰۱۲ NS

* معناداری ۵ درصد

NS. عدم معناداری

منبع: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۲

اطلاعات به دست آمده از جدول (۷) نشان دهنده تأثیرگذاری بسیار پایین کیفیت آموزش بر کیفیت زندگی روستاییان می‌باشد. به گونه‌ای که برای مؤلفه‌های نوساز بودن و کیفیت ساختمان مدارس، استفاده از معلمان خوب و باتجربه و وسایل گرمایشی و سرمایشی در مدارس عدم رابطه معنادار و در واقع عدم تأثیرگذاری و برای مؤلفه‌های دسترسی دانش آموزان به مدرسه و وجود کتابخانه و آزمایشگاه معناداری تا سطح پنج درصد (با ضریب اطمینان ۹۵ درصد) حاصل شده است.

۶. بحث و نتیجه‌گیری

کیفیت زندگی مفهومی چندوجهی، نسبی، متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که ابعاد عینی و بیرونی، ذهنی و درونی را در بر می‌گیرد. اصطلاح کیفیت زندگی به طور کلی به وضعیت محیطی که مردم در آن زندگی می‌کنند، مثل آلودگی و کیفیت مسکن و همچنین به برخی صفات و ویژگی‌های خود مردم مانند سلامت و دسترسی اشاره دارد. بنابراین، می‌توان اینگونه بیان کرد که کیفیت زندگی به طور عام و کیفیت زندگی روستاییان به طور خاص تحت تأثیر عوامل و مؤلفه‌های زیادی قرار دارند. برخی از این عوامل مربوط به پایگاه اجتماعی-اقتصادی روستاییان (نظیر سطح تحصیلات، درآمد، بار تکفل و ...)، برخی مربوط به دسترسی به خدمات و زیرساخت‌های روستایی (نظیر راه، حمل و نقل عمومی، خانه بهداشت، درمانگاه و ...) و برخی دیگر نیز مربوط به ویژگی‌های شخصی و فردی افراد (نظیر سن، جنس، وضعیت تأهل و ...) می‌باشد.

مقاله حاضر با هدف تحلیل سنجش عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان و بر اساس یافته‌ها و نتایج یک بررسی میدانی در روستاهای شهرستان گمیشان تهیه شده است. روش به کار رفته در این پژوهش، روش توصیفی - تحلیلی و پیمایش میدانی می‌باشد که از نرم افزار تحلیل آماری SPSS برای ارزیابی و تحلیل داده‌های جمع آوری شده حاصل از پرسش‌نامه استفاده شده است. همان‌طور که مطرح شد در این پژوهش، عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی روستاییان را به سه گروه (شامل عوامل مربوط به پایگاه اقتصادی-اجتماعی روستاییان، عوامل مربوط به خدمات و زیرساخت‌های روستایی و ویژگی‌های

شخصی و فردی روستاییان) تقسیم کرده و برای سنجش میزان تأثیرگذاری هر یک از آنها از آزمون رگرسیون چند متغیره و ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است. یافته‌های به دست آمده نشان دهنده تأثیرگذاری بسیار زیاد پایگاه اقتصادی - اجتماعی روستاییان بر میزان رضایت‌مندی آنها از کیفیت زندگی است به گونه‌ای که ضریب معناداری یک درصد خود گویای این مطلب است. در واقع می‌توان با ضریب اطمینان ۹۹ درصد بیان کرد که کیفیت زندگی روستاییان تحت تأثیر پایگاه اقتصادی - اجتماعی روستاییان است. جهت بررسی و سنجش میزان تأثیرگذاری خدمات و زیرساخت‌های روستایی بر کیفیت زندگی روستاییان از ضریب همبستگی اسپیرمن استفاده شده است که نتایج به دست آمده از این آزمون نشان دهنده تأثیرگذاری نسبتاً زیاد بر کیفیت زندگی روستاییان است. کمترین میزان تأثیرگذاری بر کیفیت زندگی روستاییان مربوط به مؤلفه‌های آموزشی می‌باشد. مؤلفه‌های نظیر نوساز بودن و استفاده از معلمان خوب و باتجربه، وسایل گرمایشی و سرمایشی در مدارس و دسترسی دانش آموزان به مدرسه کمترین تأثیرگذاری را در رضایت‌مندی از کیفیت زندگی روستاییان داشته‌اند.

۷. منابع

۱. اونق، نازمحمد، ۱۳۸۴، بررسی رابطه‌ی بین سرمایه اجتماعی و کیفیت زندگی، مطالعه موردی: شهر گنبد کاووس، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران.
۲. رضوانی، محمدرضا، علی حاجی‌نژاد، مجتبی رفیعیان و حسین زمانی، ۱۳۸۹، بررسی متغیرهای فردی مؤثر بر رضایت‌مندی شهروندان از کیفیت محیط زندگی، فصل‌نامه جغرافیا و توسعه، شماره ۱۷.
۳. رضوانی، محمدرضا و منصوریان، حسین، ۱۳۸۷، سنجش کیفیت زندگی بررسی مفاهیم، شاخص‌ها، مدل‌ها و ارائه‌ی مدل پیشنهادی برای نواحی روستایی، فصل‌نامه‌ی روستا و توسعه، سال یازدهم، شماره‌ی ۳.
۴. قالیباف، محمدباقر، رمضان‌زاده، مهدی و یاری، اسلام، ۱۳۸۸، سنجش میزان رضایت‌مندی ساکنان روستایی از کیفیت زندگی و اثرات آن بر امنیت مناطق مرزی، مطالعه موردی: بخش نوسود استان کرمانشاه، فصل‌نامه‌ی روستا و توسعه.
۵. مولودی، جمشید، ۱۳۸۸، سنجش کیفیت محیط شهری در شهرهای جدید، مطالعه موردی: شهر جدید هشتگرد، پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
۶. نجات، سحرناز، منتظری، علی، هلاکوئی نائینی، کوروش و مجدزاده، سیدرضا، ۱۳۸۵، استانداردسازی پرسش‌نامه کیفیت زندگی، سازمان بهداشت جهانی، دوره ۴، شماره ۴.
7. Auh, S, & Cook, C.C., 2009, **Quality of Community Life Among rural Residents: An Integrated Model. Social Indicators Research**, 94 (3), 377-390.
8. Bukenya.james, Gebremet.Tesfsa and Schaeffer. Peter., 2002, **analysis rural quality of life and health: A spatial approach**, selected paper to be presents at American Agricultural Economics Association annual meeting. Long Beach, California, 28-31 July.
9. Epley, R., Donald & Menon, M., 2008, **A Method of Assembling Cross sectional Indicators into a Community Quality of Life**, Social Indicator Research.
10. Lynn Sharkey, J., 2009, **Entitled Evaluation of Performance Measures For Economic Development And Quality of Life in Rural Indiana Counties**, Master of Science Thesis, Purdue University Graduate School;

11. Pacione. M., 2003, **Urban environmental quality and human wellbeinga social geographical perspective**, Landscape and Urban Planning, 65.
12. Rivm., DeHollander A.E.M., et al., 2000, **5e National Outlook**, Summary in English, ISBN: Check.
13. Repheal, D., Renwick, R. Brown, I Rootman, I., 1996, **Quality of life indicators and healt: current status and emerging conceptions**, Soc, Indicators Res.
14. William W. Ellis., 1998, **The Color Line and the Quality of Life in America**, Journal of the American Statistical Association, Vol. 83.

